
ÚJKOR

A Habsburg Birodalom olasz szemmel

Számunkra mindenképpen érdekes lehet, hogy mások miként látnak olyan eseményeket, amelyek kimenetele még napjaink Európájára, közelebről Magyarországra is hatással vannak. A Trentói Egyetemen oktató *Marco Bellabarba* könyvének segítségével egy olasz történész szemüvegén keresztül láthatjuk a Habsburg Birodalom történetét. A német ajkú dinasztia a történelem egyik legjelentősebb uralkodócsaládja, amelynek sorsa egyben Közép-Európa történetére is rányomta a bélyegét. A Habsburg-familia az évszázadok során rendkívül különböző történetű, fejlettségű, kultúrájú területeket birtokolt, amely területek között a valódi összetartó erőt csupán a bürokrácia és a hadsereg képezte.

A szerző a bevezetőben egy, az első világháború idején megjelent cikk segítségével mutat rá a birodalom egyik legfőbb különlegességére. Ha egy Habsburg-alattvalót megkérdeztek volna, hogy milyen nemzetiségű, a legkülönbélebb válaszokat kaptuk volna például a tirolin keresztül a csehországi németen át a galíciai lengyelig. Egyetlen dolog azonban bizonyos: senki sem válaszolta volna azt, hogy: „én osztrák vagyok.” Marco Bellabarba a birodalom legfőbb belső ellentmondásaira és paradoxonjaira rámutatva ismerteti egy nagyhatalom tündöklésének és majd hanyatlásának a történetét.

Az olasz történész könyvét öt kronologikus fejezetre osztja. Az elsőben (1765–1804) Bellabarba bemutatja, milyen intézmények segítségével kormányozták az uralkodók, illetve azt, hogy Mária Terézia és fia hogyan próbálta felvilágosult abszolutista módon megreformálni, „ésszerűsíteni” a fennhatósága alatt lévő területeket. II. Józsefet egyenesen úgy ismerhetjük meg, mint a korszak egyik legnagyobb reformerét, aki azonban hiába próbálta a Habsburg-kézben lévő birtokokat egy olyan egységes birodalommá formálni, amelyben mindenhol ugyanazok a törvények vannak érvényben, főleg erőteljes németesítési politikája miatt a kísérlete teljes kudarccal végződött.

A második fejezetben (1804–1848) olvashatjuk, hogy a bécsi politika a XVIII. századi közigazgatást és rendiséget hogyan mentette át a következő századba. A napóleoni háborút követően (melyből Ausztria mint győztes

hatalom megerősödve került ki), Metternich rendszerének a működéséről olvashatunk, hogyan próbált a bécsi udvar (tanulva az elődök erőteljes reformkísérleteiből) lassú és fokozatos modernizációt elérni a helyi előkelőségekre, nagybirtokos arisztokráciára támaszkodva. Bellabarba itt írja meg alfjezetekre bontva a birodalom különböző részeinek bemutatását, nemzetiségeinek ismertetését, eljutva egészen az 1830 utáni évek történetéhez.

A harmadik fejezetben, amely a „*Forradalom és ellenforradalom*” címet viseli, az 1848 és 1861 közötti események ismertetését tartalmazza. Amikor a szerző az 1848–49-es forradalom és szabadságharc történetét mutatja be, sajnos látszódik, hogy nem mindig a legfrissebb kutatási eredményeket használta fel. Egy konkrét példát kiemelve: az 1849-es tavaszi hadjárat sikerei után hibaként róttá fel, hogy a magyar honvédség az osztrák csapatok üldözése és Bécs bevétele helyett Buda ostromához látott hozzá (126. oldal). Ezzel szemben a hadtörténetírás azóta föltárta, és idegen nyelven publikálta is már, hogy miközben a honvéd hadsereg lőszertartaléka nem volt elegendő a támadássorozat azonnali folytatásához, ugyanakkor – a pontatlan felderítési adatok miatt – a döntés pillanatában Buda ostroma nem látszott olyan nehéz és időigényes feladatnak, mint amekkorának később bizonyult. Ellenben, ha netán mégis megkísérlik a nyugati támadást, a hátukban ott maradó, a vártnál jobban megerősített budai császári helyőrség a Duna központi szakaszának és az egyetlen állandó hídnak a birtoklásával a főszereg legfontosabb utánpótlási vonalát vágta volna ketté. Ma tehát a magyar hadtörténetírás nem tartja hibának azt, hogy Buda ostromát választották és az ebből következő problémákat nem szubjektív tévedés, hanem az objektív helyzet következményeinek tekinti.¹

A negyedik fejezetben (1861–1879) olvashatunk arról a felismerésről, hogy az egységesülő Itália és Németország nyomása alatt a Habsburgok csak birodalmuk belső rendjének megszilárdításával tudják nagyhatalmi pozíciójukat megtartani. Az „*Ausgleich*” részletes ismertetése után a szerző bemutatja a különböző változatokat, illetve azt, hogyan maradt el Andrassy Gyula hathatós fellépése miatt például a csehekkel való kiegyezés. Az utolsó fejezet (1879–1918), amely a „*Nacionalizmus és háború*” címet viseli, a birodalom lassú agóniáját mutatja be, azt, hogy miként következett be az elkerülhetetlen vég. A teljes felbomlás okát a szerző – az elvesztett első világháborún túl – többek közt a nem kellően demokratikus államberendezkedésében, illetve a német és a magyar nyelv erőltetése folytán kialakult konfliktusokban látta.

1 Gábor Bona: *The Hungarian revolution and war of independence, 1848–1849: a military history*. New York. Social Science Monographs. 1999. 358–359 p.

Bellarbarba műve a témáját, felépítését és tartalmát tekintve *A. J. P. Taylor* hasonló című² könyvével rokonítható, a legnagyobb eltérések a két könyv között inkább csak formai jellegűek: míg az angol történész művénél a könyvet nem kíséri jegyzetapparátus, ezáltal állításainak a forrása gyakorlatilag követhetetlen, addig az olasz szerző műve tele van hivatkozásokkal.

A bibliográfiai résznél a felhasznált tételek száma több mint száz, ami rendkívül imponáló. Bellarbarba a legalapvetőbb francia, német, olasz és angol szakirodalmat használta fel a műve megírása közben. Az olasz szerző angol vagy német nyelvre lefordított magyar műveket is felhasznált, így könyvében visszaköszönnek *Hanák Péter*, *Deák István*, *Katus László*, vagy éppen *Jászi Oszkár* kutatási eredményei és elgondolásai.

Fontos kiemelni, hogy Bellarbarba a könyvében egyértelműen cáfolja azt a közkeletű vélekedést, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia egyszerűen nem volt más, mint a „népek börtöne”, de érzéketesen érvel az olasz történész mellett, hogy azért ez az államalakulat mégsem az a hely volt, ahol a különböző kultúrájú, nyelvű és vallású népek egymással teljes békében, harmóniában és mindenekelőtt politikai egyenlőségben éltek volna. A könyv bár itt-ott jobban elmélyül az intézménytörténetben, nagyon is olvasható, szórakoztató, egyáltalán nem olyan, mint általában egy egyetemi jegyzet. A könyv végén több térkép és ábra is található, amelyek bemutatják a birodalom sokszínű és többnemzetiségű voltát. Ezek már önmagukban kiválóan bizonyítják, hogy milyen lehetetlen vállalkozás volt a modern nemzeté válás időszakában összetartani a Habsburg Birodalmat.

Marco Bellarbarba: *L'impero asburgico. (A Habsburg Birodalom)* Società editrice il Mulino. 2014. 244 o.

Varga Dániel

² A. J. P. TAYLOR: *The Habsburg Monarchy 1809–1918*. III. kiadás. Penguin Books Ltd., 1990.